

Отже, аналіз доводить, що в англомовній рекламній комунікації паравербальні засоби графічного рівня використовуються як інформативні та експресивні одиниці, які мають як комплементарний, так і конотативний характер. Умовою засто-

сування паравербального елемента в рекламному дискурсі є смисловий зміст, простота подачі інформації та її легке декодування. Перспективним вважаємо комплексне дослідження паравербальних особливостей англомовного рекламного дискурсу.

Література

1. Елина Е.А. Семиотика рекламы / Е.А. Елина. – М. : Дашков и К, 2009. – 136 с.
2. Ильясова С.В. Языковая игра в коммуникативном пространстве СМИ и рекламы / С.В. Ильясова, Л.П. Амири. – М. : Флинта, 2009. – 296 с.
3. Макарук Л.Л. Синтез вербальных і невербальных засобів у сучасній англомовній комунікації / Л.Л. Макарук // Актуальні питання іноземної філології. Науковий журнал. – 2015. – № 2. – С. 138–142.
4. Макарук Л.Л. Структурний, прагматичний та синтаксичний потенціал піктограм та ідеограм у сучасному англомовному мас-медійному дискурсі / Л.Л. Макарук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/982>.

Джерела ілюстративного матеріалу

5. Elle. – June 2011. – 253 p.
6. Family Fun. – November 2012. – 102 p.
7. Good Housekeeping. – May 2012. – 212 p.
8. GQ. – November 2011. – 274 p.
9. Ladies Home Journal. – February 2012. – 60 p.
10. Men's Health. – November 2011. – 190 p.
11. PC World. – December 2012. – 120 p.
12. Stuff. – January 2012. – 212 p.
13. The Economist April. – 2012. – 128 p.

УДК 811.11'373.46'276.6:502

Саламаха М. Я.

АНГЛОМОВНІ ТЕРМІНИ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ У ЛЕКСИЧНІЙ СИСТЕМІ ФАХОВОЇ МОВИ

Стаття присвячена дослідженню місця термінів охорони довкілля у фаховій лексичній системі. Значна увага приділена визначенням таких понять, як «фахова мова», «фахова лексика», «термінологія» та їх компонентів. Розглянуто кілька підходів до стратифікації фахової лексики, здійснено поділ термінів охорони довкілля відповідно до різних критеріїв.

Ключові слова: термін, термінологія, нормативна та ненормативна термінологія, фахова лексика, фахова мова, номенклатура, професіоналізм.

Саламаха М. Я. Англоязычные термины охраны окружающей среды в лексической системе профессиональной речи. – Статья.

Статья посвящена исследованию места терминов охраны окружающей среды в профессиональной лексике. Значительное внимание уделено определению таких понятий, как «профессиональная речь», «профессиональная лексика», «терминология» и ее составляющих. Рассмотрены несколько подходов к стратификации профессиональной лексики, осуществлено разделение терминов в соответствии с различными критериями.

Ключевые слова: термин, терминология, нормативная и ненормативная терминология, профессиональная лексика, профессиональная речь, номенклатура, профессионализм.

Salamakha M. Ya. English Terms of Environmental Protection in the lexical system of the professional language. – Article.

The article deals with investigation of the Environmental Protection Term in the professional vocabulary. Considerable attention is paid to the definition of such concepts as “professional language”, “professional vocabulary”, “terminology” and its components. Several approaches to stratification of professional vocabulary have been considered and the division of terms according to different criteria have been.

Key words: term, terminology, normative and non-normative terminology, professional vocabulary, professional language, nomenclature, professionalism.

Постановка проблеми. Проблеми терміна та термінології досліджуються вже давно, проте актуальною залишається низка питань, пов'язаних з визначенням, ознаками та місцем терміна у фаховій мові зокрема.

Аналіз останніх досліджень. У статті опираємось на здобутки визначних лінгвістів Г.О. Винокура, В.П. Даниленка, Р.І. Дудка, Т.Р. Кияка, В.М. Лейчика, Д.С. Лотте, Т.І. Панько, О.О. Реформатського, Е.Ф. Скороходька, О.В. Суперан-

ської та ін. Стаття є теоретичним оглядом та аналізом праць вищезазначених термінологів.

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті – визначити місце терміна охорони довкілля у лексичній системі фахової мови. Мета передбачає виконання таких завдань: 1) дати визначення терміну, термінології, фаховій лексиці та фаховій мові; 2) визначити складові частини термінології; 3) розглянути терміни охорони довкілля в ракурсі наявних класифікацій; 4) подати приклади термінів охорони довкілля відповідно до цих класифікацій.

У літературі зустрічаємо поняття «термін», «термінологія», «фахова лексика», «фахова мова» тощо. Спробуємо дати визначення кожному з цих понять і побачити різницю між ними. Почнемо з останнього.

Під *фаховою мовою* охорони довкілля розуміємо усю сукупність мовних засобів, що застосовуються в комунікативній сфері охорони довкілля з метою досягнення розуміння між усіма фахівцями даної галузі [1, с. 158].

Фаховий текст є засобом репрезентації фахової мови, що охоплює її лексичні, морфологічні та синтаксичні особливості. Фаховий текст представлений логічно впорядкованою множиною термінологічних і загальноповживаних лексичних одиниць та виконує мовно-комунікативну роль [13, с. 103].

Фаховою лексикою називаємо сукупність лексичних засобів, що використовуються у спеціальних сферах людської діяльності [15, с. 11], зокрема у фахових текстах. Сюди відносимо вузькогалузеві, міжгалузеві, загальнонаукові терміни, професіоналізми, професійні жаргонізми тощо [6, с. 293]. Розглянемо детальніше складові частини фахової лексики.

Рис. 1. Класифікація фахової лексики охорони довкілля

З.І. Комарова виокремлює чотири підходи до стратифікації фахової лексики, які вважаємо важливими для нашого дослідження [8, с. 7–8]:

1) *лексикологічний*, який базується на ознаці обмеженості вживання фахової лексики, внаслідок чого вона розглядається як компонент лексичної системи, протиставлений загальноповживаній лексиці;

2) *стилістичний*, що ґрунтується на стилістичній функції лексичних одиниць, причому фахова лексика розглядається нерозчленовано, як один зі стилістичних засобів її вираження;

3) *стилістично-лексикологічний*, що поєднує лексико-стилістичні ознаки маркування-немаркування одиниць фахової лексики. У межах цього підходу розрізняємо три основні типи одиниць досліджуваної термінології: а) *терміни* – офіційні, загальноприйняті в колі спеціалістів, стилістично нейтральні слова (їх розглянемо детальніше нижче); так, В.П. Даниленко вважає, що термін – це слово (чи словосполучення) спеціальної сфери застосування, яке називає спеціальне поняття [4, с. 67]; В.М. Лейчик аналогічно тлумачить термін як лексичну одиницю певної мови для спеціальних цілей, що позначає загальне, конкретне чи абстрактне поняття теорії спеціальної галузі знань чи діяльності [9, с. 136]; б) *професіоналізми* (розмовні терміни) – неофіційні, але загальноприйняті спеціалістами; в) *сленгізми* (професійні жаргонізми) – незагальноповживані розмовні спеціальні слова. Прикладом жаргонізму в досліджуваній сфері є *China syndrome* – вираз, що виник серед американських фахівців з ядерної енергетики в 60-х рр. ХХ ст., для позначення гіпотетичної важкої аварії на атомній електростанції;

4) *семасіологічний* підхід, в основі якого лежать дві стратифікаційні ознаки, які доповнюють одна одну: а) роль лексичних засобів з точки зору глибини інформації (понятійний зміст) дає змогу виокремити в спеціальній лексиці два підрозділи – термінологію з її одиницею, терміном, і номенклатуру – з номеном; б) нормативність-ненормативність спеціального слова дає змогу розрізнити в термінології нормативну та ненормативну термінологічну лексику [8, с. 7–8].

Таким чином, згідно із *семасіологічним* підходом, *фахову лексику* охорони довкілля поділяємо на *термінологію* та *номенклатуру*. У свою чергу, термінологію класифікуємо на *нормативну* та *ненормативну* (див. рис. 1).

Серед досліджуваних термінів охорони довкілля, що належать до

нормативної термінології, розрізняємо *предметні терміни* [8, с. 17], які позначають спеціальні об'єкти, речі тощо: *vacuum sewer collector* (вакуумний каналізаційний колектор (для маловодного видалення стічних вод), *dust collector* (пилосбирач), *drain ditch* (водостічна канава), *hazardous waste incinerator* (спалювач небезпечних відходів); і *власні терміни*, які виражають наукові поняття охорони довкілля, де на передній план виступає сигніфікат: *putrefaction* (розкладання, гниття), *accumulation* (нагромадження), *radiation* (опромінювання) тощо.

Оскільки такі терміни містять ознаку нормативності, то вони протиставляються ненормативній термінологічній лексиці. Ненормативна лексика відрізняється від нормативної тим, що вона не включена в загальні словники.

Ненормативну лексику поділяємо на *професіоналізми*, *терміноїди*, *індивідуально-образні вирази* та *сленгізми*.

Професіоналізм – спеціальне слово, якому притаманні такі ознаки, як ненормативність вживання, стилістична маркованість і наявність емоційно-експресивного забарвлення [8, с. 18]. Це так звані дублети науково-технічних термінів, які вживаються спеціалістами відповідної галузі в усній формі та зазвичай позначають спеціальні поняття та виробничі процеси тощо [10, с. 192]. Здебільшого це назви на позначення обладнання та приладів, задіяних у сфері охорони довкілля. Професіоналізми відносимо до окремого типу спеціальної лексики, для якого характерна емоційність і локальне функціонування, наприклад: *rabbit* – кролик (*скребачка, яку використовують для прочищення трубопроводів*) [16, с. 204].

А.В. Калінін подає таке визначення: *професіоналізм* – напівофіційне слово, яке розповсюджене (найчастіше в розмовній мові) серед певних професій, спеціальностей, але не є, по суті, науковим позначенням поняття [5, с. 140]. Оскільки професіоналізми використовуються на позначення спеціальних понять лише у сфері тієї чи іншої професії, то вони не завжди відповідають нормам літературної мови.

Терміноїди (термін, запроваджений О.Д. Хаютиним) – спеціальні слова, які перебувають на шляху свого становлення в якості термінів, але недостатньо визначені за змістом і обсягом поняття. У них немає нормативного терміна-еквівалента, і вони фіксуються термінологічними словниками [8, с. 20].

Індивідуально-образних виразів немає у сфері фіксації, вони існують лише у сфері функціонування, це образні вирази, якими певна особистість щось позначає. Наприклад, для позначення води А. Сент-Дьєрі вжив індивідуально-образний вираз «вода – це матриця життя» [8, с. 21].

Сленгізми (*жаргонізми*) ми розглянули в межах стилістично-лексикологічного підходу.

Розглянемо детальніше іншу складову частину фахової лексики – номенклатуру.

Номенклатура – це сукупність спеціальних термінів-назв, які вживаються в окремій фаховій ділянці [10, с. 191]. Згідно з визначенням Г.О. Винокура, номенклатура – це система повністю абстрактних і умовних символів, єдине призначення яких полягає в тому, щоб подати максимально зручні засоби для визначення предметів і речей без посереднього відношення до потреб теоретичної думки [2, с. 8]. О.О. Реформатський вважає, що номенклатура – це перелік онтологічного інвентарю науки: у географії – морів, річок, озер; у ботаніці – рослин, квітів, дерев; у лінгвістиці – синтаксичних, морфологічних і фонетичних явищ тих чи інших мов [12, с. 48–49].

До номенклатури охорони довкілля відносимо, наприклад, марки приладів-очищувачів повітря: *Ballu AP 200-XS04*, *Boneco Air-O-Swiss 7131*, *Air Comfort HP-501* тощо; назви рослин і тварин, що потребують охорони; назви хімічних сполук, що забруднюють довкілля.

Для кращого розуміння та глибшого аналізу термінів пропонуємо розглянути їх у ракурсі лінгвістичних класифікацій [11, с. 7–12].

Спираючись на *лінгвістичні класифікації*, розрізняємо терміни:

1) за *змістовою структурою* – однозначні та багатозначні терміни, причому багатозначність проявляється переважно як міжгалузева полісемія: *resistance* – *опір* у фізиці та *опірність рослин чи тварин* в охороні довкілля;

2) за *семантичною структурою* – вільні словосполучення (*acute spill* – *розлиття отруйної речовини*, *chemical hazard* – *хімічна небезпека*, *control equipment* – *устаткування для контролю*) і стійкі словосполучення (*ozone hole* – *озонова діра*, *greenhouse effect* – *парниковий ефект*, *waste disposal* – *усунення сміття*, *weather forecast* – *прогноз погоди*, *acid rain* – *кислотний дощ*);

3) за *сферою використання* терміни поділяємо на універсальні, тобто міжгалузеві, унікальні, тобто вузькогалузеві (для однієї сфери), і концептуально-авторські, створені певним автором, які не входять до термінологічного словника [11, с. 10];

4) за *ступенем умотивованості* виокремлюємо цілком умотивовані, частково вмотивовані, цілком невмотивовані та помилково вмотивовані терміни [11, с. 12]. Цілком умотивованими вважаємо терміни, які утворені на основі метафоричного та метонімічного перенесення. Опосередковано вмотивованими є терміни-аббревіатури, які є синонімічними варіантами до термінологічних словосполучень, і терміни, утворені на основі епонімічного елемента: *BOD* (біологічна потреба в кисні), *GAC Treatment* – очищення гранульованим активованим вугіллям, *Nessler Reagent* – реагент Неслера;

5) за мовою-джерелом розрізняємо автохтонні, запозичені терміни та інтернаціоналізми [11, с. 15]. Автохтонні терміни охорони довкілля – це власне англійські терміни. Запозичені терміни переважно становлять терміни старогрецького або латинського походження: *acclimation* (акліматизація), *ecology* (екологія) тощо.

6) за формальною структурою – однослівні терміни, композити, термінологічні словосполучення та аббревіатури.

Однослівні терміни й термінологічні словосполучення утворюються на основі загальноживаної лексики [3, с. 101]. Саме загальноживані слова наповнюються науковим змістом і стають термінами, а отже – джерелом формування досліджуваної термінології охорони довкілля. Процес переходу загальноживаного слова в термінологічне відбувається завдяки спеціалізації значень слів, які в певних контекстах втрачають своє первинне значення і набувають спеціалізованого, тобто здійснюється процес їх термінологізації, що переважно будується на метафоричному або метонімічному перенесенні.

Загальноживане слово в терміносистемі охорони довкілля отримує додаткову спеціалізовану семантичну ознаку, яка реалізується вже в термінологічному значенні. Спеціалізована ознака забезпечує місце терміна в терміносистемі та взаємостосунки з іншими елементами системи [15, с. 23].

Отже, зміст загальноживаного слова, яке використовується як термін охорони довкілля, поповнюється новими семантичними ознаками і, таким чином, з'являється нове термінологічне значення.

На основі загальноживаних слів формуються терміни, які за способом утворення поділяємо на чотири типи.

Перший тип представлений термінами, які виражають категорійні поняття охорони довкілля. Основою для їх утворення є загальні явища та предмети побуту. Термінологічна ознака таких слів зумовлена понятійним змістом – науковим поняттям. Вона розвивається на основі семантичного компонента, який є загальним і для терміна-знака. Безперечно, наукове поняття та повсякденне поняття не збігаються, однак останнє ніби вливається в термінологічне (наукове) поняття і в певних ситуаціях може знову проявитися [15, с. 51]. До цього типу відносимо базові терміни охорони довкілля, як-от *air* (повітря), *water* (вода), *soil* (грунт), *pollution* (забруднення), *protection* (охорона) тощо.

Терміни *другого типу* утворюються на основі полісемічного слова, з якого термінологічне значення виокремлюється завдяки *метафоричному перенесенню* нетермінологічного значення [15, с. 52], про що детальніше йдеться в розділі 4. Таким чином, термін диференціює своє значення за допо-

могою нових семантичних ознак: *greenhouse effect* – парниковий ефект, *bucket elevator* – черпаковий елеватор, *coffin* – тара для перевезення радіоактивних речовин, *cooling pond* – охолоджувальний ставок, *molecular sieve* – молекулярне сито тощо.

Терміни *третього типу* також утворені на основі полісемічного слова, однак їхнє термінологічне значення розвинулося як лексико-семантичний варіант на основі *метонімічного перенесення*. Перенесення за суміжністю сприяє віддаленню термінованого слова від первинного (вихідного) смислу [15, с. 53]. Таким чином, втрачається інтегральний семантичний компонент: *abolition* – ліквідація, *transparency* – прозорість, *impermeability* – непроникність тощо.

Четвертий тип термінів представлений однозначними словами, які входять до складу термінологічних словосполучень [15, с. 55]: *air cleaning* – очищення повітря, *dust collector* – пилозбирач, *groundwater flow* – потік підземних вод, *storage container* – посудина для зберігання тощо.

В однозначних термінах семантична структура розвивається в напрямі термінологізації шляхом не семантичної деривації, а простого перенесення назви із загальноживаного на наукове поняття. При цьому жодних суттєвих змін у семантичній структурі слова-терміна не відбувається, окрім збігу слова й терміна за формальною та змістовою структурою [15, с. 55]: *river* – ріка, *forest* – ліс. Як слушно зазначає О.В. Суперанська, термінологічна номінація завжди виступає вторинною щодо загальної номінації. У загальноживаній мові майже все вже названо, проте в спеціальних сферах постійно потрібні нові назви [14, с. 82].

Детальнішого розгляду потребують *термінологічні словосполучення*, які ми услід за А.Я. Коваленко [7, с. 259–261] поділяємо на три типи.

Перший тип охоплює термінологічні словосполучення, компонентами яких є самостійні терміни, що зберігають своє значення. Термінологічні словосполучення, які складаються із таких компонентів, набувають нового значення і мають свою змістову самостійність [7, с. 259]: *membrane filter* – мембранний фільтр.

До *другого типу* належать термінологічні словосполучення, які складаються з двох компонентів, причому один із компонентів – це термін техніки, а інший компонент – із загальноживаної лексики. Перший компонент вживається в основному значенні, інший – може бути терміном, який вживається у різних галузях науки [7, с. 260]: *cooling tower* – охолоджувальна вежа, *potency factor* – коефіцієнт ризику, *rain gauge* – дощомір.

До цього типу відносимо також термінологічні словосполучення, другий компонент яких вживається в основному значенні, а в сполученні з першим компонентом стає самостійним терміном, спеціальним для певної галузі науки чи

техніки: *atmospheric disturbances* – *атмосферні переешкоди*, *chemical treatment* – *хімічна обробка*, *emission source* – *джерело викидів*, *global precipitation* – *глобальні опади*, *raw sewage* – *неочищені стоки*.

Третій тип охоплює термінологічні словосполучення, компоненти яких є словами загальноживаної лексики, і тільки поєднання цих компонентів утворює термін [7, с. 260]. Між компонентами термінологічного словосполучення існує тісний зв'язок, як-от: *life risk* – *довічна небезпека*, *oil field* – *нафтове родовище*.

Висновки та перспективи. Таким чином, терміни охорони довкілля є елементами термінології, яка разом із номенклатурою входить до складу фахової лексики охорони довкілля. Фахова мова – поняття ширше, ніж фахова лексика, адже, окрім професійних лексичних засобів, охоплює непрофесійну лексику, синтаксичні конструкції, візуальні засоби тощо. Терміни входять у різні класифікації, які характеризують їхню роль і місце в лексичній системі фахової мови, і є основними елементами фахової лексики, що найбільше передають фахову інформацію.

Література

1. Асмукович І.В. Прагмалінгвістичні особливості англійської авіаційної фахової мови (на матеріалі нормативно-технічної документації ІСАО) / І.В. Асмукович // Науковий вісник Чернівецького ун-ту. – Випуск 653. Германська філологія. – 2013. – С. 156–163.
2. Винокур Г.О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии / Г.О. Винокур // Тр. МИИФЛИ. – Т. 5. – М., 1939. – 420 с.
3. Гороть Є.І. Лексикологія сучасної англійської мови : [курс лекцій] / Є.І. Гороть. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – 144 с.
4. Даниленко В.П. Русская терминология: опыт лингвистического описания / В.П. Даниленко. – М. : Наука, 1977. – 246 с.
5. Калинин А.В. Лексика русского языка : [учеб. пособ. для вузов по спец. «журналистика»] / А.В. Калинин. – 3-е изд. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1978. – 232 с.
6. Кияк Т.Р. Мови для спеціальних цілей як об'єкт лінгвістики / Т.Р. Кияк // Ми не лукавили з тобою. – Чернівці : Букрек, 2014. – С. 293–298.
7. Коваленко А.Я. Загальний курс науково-технічного перекладу : [навч. посіб.] / А.Я. Коваленко. – К. : Фірма ІНККОС, 2001. – 290 с. ; 2002. – 320 с.
8. Комарова З.И. Семантическая структура специального слова и ее лексикографическое описание / З.И. Комарова. – Свердловск : Изд-во Уральск. ун-та, 1991. – 136 с.
9. Лейчик В.М. Термин и его определение / В.М. Лейчик // Терминоведение и терминография в индоевропейских языках. – Владивосток, 1987. – С. 135–145.
10. Мостовий М.І. Лексикологія англійської мови / М.І. Мостовий. – Х. : Вид-во «Основа», 1998. – 256 с.
11. Пчелінцева О.Е. Лексичні основи міжнародної термінології. Конспект лекцій та дидактичний матеріал для студентів лінгвістичних спеціальностей / О.Е. Пчелінцева. – Черкаси : ЧДТУ, 2003. – 104 с.
12. Реформатский А.А. Что такое термин и терминология / А.А. Реформатский // Вопросы терминологии : материалы всесоюзного терминологического совещания. – М. : Изд-во Академии наук СССР, 1961. – С. 46–54.
13. Ріба-Гринишин О.М. Типологія лексичних одиниць німецькомовного науково-технічного тексту з нафтової промисловості / О.М. Ріба-Гринишин // Наукові праці. Філологія. Мовознавство. – Випуск 207. – Том 2019. – С. 102–104.
14. Суперанская А.В. Общая терминология: вопросы теории / А.В. Суперанская, Н.В. Подольская, Н.В. Васильева. – М. : Либроком, 2012. – 248 с.
15. Цаголова Р.С. Лексико-семантические особенности политико-экономической терминологии / Р.С. Цаголова. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1985. – 146 с.
16. Балабан Т. Англо-український словник-довідник інженерії довкілля / Т. Балабан. – Львів : Вид-во Держ. ун-ту «Львівська політехніка», 2000. – 400 с.